

DODE ZIELEN

*Voor mijn zwaarbeproefde redactrice,
Caroline Oakley*

De wereld is vol vermiste personen en hun aantal neemt alleen maar toe. De ruimte die zij in beslag nemen, wordt begrensd door wat wij weten over in leven zijn en wat wij horen over de manieren waarop men dood kan gaan. Daar dolen ze rond, alleen en ongekend, als schimmen.

ANDREW O'HAGAN, *Vermist*

Ik heb een keer per ongeluk de trein naar Cardenden genomen. (...) Toen we in Cardenden kwamen, stapten we uit en wachtten op de volgende trein terug naar Edinburgh. Ik was heel moe en als Cardenden er veelbelovender had uitgezien, denk ik dat ik er gewoon gebleven was. En als je ooit in Cardenden bent geweest, weet je hoe erg de zaken ervoor stonden.

KATE ATKINSON, *Achter de schermen*

INLEIDING

Dode zielen is helemaal in Edinburgh bedacht en geschreven, het is de eerste keer dat dit is gebeurd sinds Rebus' debuut in *Kat en Muis*. De romans daartussenin waren geschreven tijdens mijn verblijf van vier jaar in Londen of in de zes jaar dat ik op het Franse platteland woonde. Ik was terug in Edinburgh... en was bang dat ik niet meer over de stad zou kunnen schrijven. En niet zonder reden. Ik had gebruikgemaakt van de geografische afstand om Edinburgh te herscheppen tot een fictieve stad. Hoe zou ik het redden nu ik maar een wandelingetje hoefde te maken om te zien wat ik me al die jaren verkeerd had voorgesteld?

Ik had me geen zorgen hoeven maken.

'Dead Souls' is een nummer van Joy Division. Zoals de titel al aangeeft, is het geen nummer voor bruiloften en partijen, tenzij je schoonfamilie de Addams Family heet. Ik wist natuurlijk waar de bron van het nummer lag, namelijk in de onvoltooide roman *Dode zielen* van de Russische schrijver Nikolaj Gogol. De term 'gekweld genie' kan wel zijn bedacht met Gogol als voorbeeld. Nadat hij de eerste helft van *Dode zielen* had gepubliceerd, verbrandde hij de eerste versie die hij van deel twee had geschreven. Later begon hij opnieuw aan het boek, tot zijn godsdienstig leidsman hem ertoe bracht de literatuur helemaal vaarwel te zeggen. Zo ging ook de volgende versie van deel twee grotendeels in vlammen op, en tien dagen later stierf Gogol.

Dit boek bestaat ook uit twee delen, getiteld 'Verloren' en 'Gevonden'. Beide worden voorafgegaan door een citaat uit Gogols werk, en het citaat dat 'Gevonden' inluidt zijn de laatste woorden die van hem bewaard zijn gebleven. De titel had ik al vroeg. Ik wist dat ik wilde schrijven over vermiste personen. Die waren me gaan interesseren toen ik research deed voor *Gerechtigheid*. Ik las een non-fictieboek getiteld *Vermist* omdat het passages bevatte over de Glasgowse seriemoordenaar Bible John. De auteur, de journalist Andrew

O'Hagan, besprak hierin het verschijnsel van de vermissing en het gat dat in het weefsel van ons bestaan achterblijft als een naaste verdwijnt. Geïnspireerd door het werk van O'Hagan schreef ik een novelle van zeventig pagina's, *Death is Not The End* (wat weer een titel is van een Bob Dylan-nummer, dat ik alleen ken in de latere bewerking door Nick Cave). Die novelle schreef ik op verzoek van een Amerikaanse uitgever, die er vervolgens niet direct een markt voor zag. Bang dat er misschien helemaal niets mee zou gebeuren, besloot ik delen van dat verhaal te 'kannibaliseren' voor mijn volgende roman, zodat het verhaal nu in twee versies bestaat, zij het met verschillende ontknopingen.

Dat was dus één: de novelle verwerken tot een roman. Maar intussen was mijn oog gevallen op een ander, waargebeurd verhaal. De inwoners van een achterstandswijk in Stirling waren opgeschrikt door het nieuws dat er een veroordeelde pedofiel stilletjes in hun midden woonde. De eigenrichting kreeg de overhand en de man werd verjaagd. Daar vielen me twee dingen aan op. In de eerste plaats sloot het gebeuren aan bij het thema dat ik in mijn vorige roman *Door het lint* had aangeroerd, namelijk: wie kan precies het onderscheid maken tussen goed en kwaad? In de tweede plaats leek me dat Rebus net zo zou reageren op het nieuws van een verborgen pedofiel als veel anderen van zijn generatie, klasse en levensbeschouwing: hij zou de smeerlap aan de schandpaal nagelen, wat er ook van kwam. En ik ben een uitdaging nog nooit uit de weg gegaan: ik wilde eens zien of ik hem over een paar dingen op andere gedachten kon brengen...

Ik wilde hem ook mee terug naar huis nemen, naar het midden van Fife waar hij is opgegroeid. Hoewel ik Rebus wel vaker naar Fife heb gestuurd in mijn boeken, ga ik in *Dode zielen* dieper op zoek naar mijn eigen achtergrond. Als Rebus' oude vlam Janice met hem herinneringen ophaalt aan hun schooltijd, gebruikt ze mijn herinneringen en anekdotes. We komen ook meer te weten over Rebus' jeugd, zoals het feit dat hij werd geboren in een prefabwoning (evenals ik) maar al snel verhuisde naar een rijtjeshuis in een doodlopende straat (evenals ik). We komen erachter dat hij net als ik in zijn geboortedorp de Goth bezocht (voluit Gothenburg – volkscafés opgezet om het drankmisbruik te temperen en de winst ervan terug te sluizen naar de gemeenschap) en dat zijn vader een zijden sjaal had meegebracht toen hij terugkwam uit de Tweede Wereldoorlog (net als de mijne). De namen van Rebus' schoolvrienden zijn niet voor niets Janice en Brian Mee: 'mij' in het Engels, zoals vele an-

dere personages, en vooral Rebus natuurlijk, eigenschappen van mij dragen.

Zo zitten er meer grapjes voor insiders in het boek, al behandelt het geen vrolijke thema's. We ontmoeten Harry, de 'onbeschofte barman van Edinburgh' (die in het echte leven eigenaar is geworden van de Oxford Bar en zijn onbeschoftheden nu moet voorbehouden aan die paar vaste klanten zoals ik, die niet minder van hem verwachten). We krijgen te maken met Gaitano's, de club genaamd naar de Amerikaanse misdaadauteur Nick Gaitano, die ook schreef onder zijn werkelijke naam, Eugene Izzi. Hij was kort voordat ik aan dit boek begon dood aangetroffen onder wat, althans in eerste instantie, verdachte omstandigheden leken. De koetsier zonder hoofd die in het begin wordt genoemd (en die later terugkeert in de naam van een pub) is gebaseerd op Major Weir, een legendarisch figuur in de duistere geschiedenis van Edinburgh. Weir en zijn zuster werden in 1678 aangeklaagd als heksenmeester en heks en uiteindelijk beiden ter dood gebracht, hoewel ze een voorbeeldig en vroom leven hadden geleid. Het enige 'bewijs' waren de onsamenhangende en verwarde bekentenissen van de majoor.

Is de tijd van de heksenjacht voorbij? Kijk maar eens naar de manier waarop de populaire pers omgaat met verdachten van pedofilie...

Dode zielen was voor mij ook een mijlpaal in de zin dat ik voor het eerst namen van personages in het boek liet veilen voor het goede doel. Tegenwoordig zijn dat er zo'n zes per boek, maar in *Dode zielen* was het er maar één. De prijs werd gewonnen door een vriendin, maar ze wilde de eer niet voor zichzelf. Nee, die was bedoeld voor weer een vriendin van haar in de Verenigde Staten, een vrouw die Fern Bogot heette.

'Maar Fern klinkt niet erg Schots,' protesteerde ik.

Uiteindelijk bedacht ik dat 'Fern' een goede schuilnaam kon zijn. En wie zou haar werk liever niet doen onder haar eigen naam? Juist: een prostituee! Aldus werd besloten, en na enig tegenstribbelen werd de nette Fern Bogot een hoer in Edinburgh...

Nog één ding over *Dode zielen*. Bij een bijeenkomst met fans ben ik er ooit op gewezen dat ik het over 'trellis tables' [lattentafels] had terwijl ik eigenlijk 'trestle tables' [schraagtafels] bedoelde. Die fan had gelijk en ik heb de fout laten staan om de lezer een plezier te doen. Bovendien wees ze me erop dat ik in mijn boeken wel érg vaak 'lattentafels' gebruik... En nu ik de serie herlees om inleidingen te schrijven voor de nieuwe uitgaven, kan ik bevestigen dat ze ook op

dat punt gelijk heeft. Vraag me niet wat ik ermee heb, het vloeit me zomaar uit de pen.

Lattentafels.

Zie je? Daar ga ik alweer.

A handwritten signature in black ink, appearing to read "Jan Rant", is written above a horizontal line that underlines the signature.

Mei 2005

PROLOG

Van deze hoogte is de slapende stad net een speelgoeddorp, gemaakt door een kind met een ongebreidelde fantasie. De vulkaanprop zou zwarte boetseerlei kunnen zijn, het kasteel een grillige opeenstapeling van bouwsteentjes. De straatlantaarns lollystokjes met propjes oranje cellofaan erop geplakt.

In de Forth liggen speelgoedbootjes op zwart crêpepapier, verlicht door de zwakke gloed van fietslampjes. In dit universum zouden de priemende torenspitsen van de Old Town lucifers zijn, en Princes Street Gardens een lap groene vilt. De flatgebouwen kartonnen dozen waar met kleurstift gedetailleerd deuren en ramen op zijn getekend. Van rietjes kun je dakgoten en regenpijpen maken, en met een scherp mes – misschien een scalpel – snij je de deuren open. Maar naar binnen gluren... naar binnen gluren zou de betovering verbreken.

Naar binnen gluren zou álles veranderen.

Hij duwt zijn handen in zijn zakken. De wind schuurt langs zijn oren. Hij kan net doen alsof het een kind is dat ertegen blaast, maar de werkelijkheid spreekt hem vermanend toe.

Ik ben de laatste kille wind die je zult voelen.

Hij zet een stap vooruit en kijkt over de rand, de diepe duisternis in. Achter hem rijst Arthur's Seat op als een zwijgende massa die zich stoort aan zijn aanwezigheid en klaarligt om hem te bespringen. Hij houdt zichzelf voor dat het maar papier-maché is. Strijkt met zijn handen nat krantenpapier glad, zonder oog voor de tekst, tot hij beseft dat hij in het luchtledige staat te boetseren. Dan trekt hij zijn handen met een schuld bewust lachje terug. Ergens achter zich hoort hij een stem.

Vroeger kwam hij hier wel eens overdag. Jaren geleden, met een geliefde misschien, hand in hand naar boven wandelen en zien hoe de stad zich als een belofte uitspreidt aan je voeten. En later met zijn vrouw en dochter, foto's nemen op de top, goed opletten dat nie-

mand te dicht bij de rand kwam. Vader en echtgenoot was hij. Liet zijn kin achter zijn kraag zinken en zag een Edinburgh in grijstinten, maar ook een Edinburgh in perspectief, een Edinburgh dat hij met zijn gezin was ontstegen. Als hij dan zijn hoofd van links naar rechts liet gaan en de hele stad in zich opnam, had hij het gevoel dat alle problemen beheersbaar waren.

Maar nu, in het duister, weet hij wel beter.

Hij weet dat het leven een val is, dat de berenklem uiteindelijk dichtspringt om iedereen die dom genoeg is om te denken dat je met vals spel kunt zegevieren. In de verte jankt een politiesirene, maar die komt niet voor hem. Aan de voet van de Salisbury Crags staat een zwarte koets op hem te wachten. De koetsier zonder hoofd wordt ongeduldig. De paarden rillen en hinniken. Onderweg naar huis zal het schuim ze op de flanken staan.

'Salisbury Crag' is in deze stad ook een term voor iets anders: voor heroïne. Morningside Speed is cocaïne. Een snuifje coke zou hem nu goed doen, maar het zou niet genoeg zijn. Al was heel Arthur's Seat één grote berg coke: dat zou nu geen donder meer uitmaken.

Achter hem doemt in het duister een gestalte op, komt dichterbij. Hij draait zich half om ter begroeting en kijkt dan toch de andere kant op, durft de ander ineens niet aan te kijken. Hij begint iets te zeggen.

'Ik weet dat je het niet zult geloven, maar ik heb...'

Die zin maakt hij nooit meer af. Want nu vliegt hij boven de stad, de jas over zijn hoofd dempt een laatste hartenkreet. Terwijl zijn maag ineenkrimpt en zich leegperst, vraagt hij zich af of er echt een koetsier op hem staat te wachten.

En hij voelt zijn hart openbarsten bij het besef dat hij zijn dochter nooit meer zal zien, in deze wereld noch in enige andere.

DEEL EEN

Verloren

Wij zijn bij voortduring onrechtvaardig, zelfs met de beste bedoelingen, en ieder moment zijn wij de oorzaak van andermans ongeluk.